158 Kuran’da deyimler ve mecaz Kadınlar sizin tarlanızdır, Allah’ın tahtı vs.

Dilin önemli unsurları olan kalıplaşmış ifadeler ve deyimler anlaşılmadan cümleler, cümleler anlaşılmadan da metin tam olarak anlaşılamaz. Bir metni tam olarak anlamak için, onu meydana getiren unsurların her biri layıkıyla incelenmeli ve onlara metindeki işlevleri göz ardı edilmeksizin anlam verilmelidir. Kuran’da da yüzün üzerinde deyim vardır ve Kuran o günün Arap dilinin inceliklerine göre konuşur. O günkü kullanılan dilin bazı incelikleri, bugünkü Arapçada yoktur. Ya Kuran deyimlerinin bazılarına tamamen yabancıdır ya da bu deyimlerin manaları değişmiştir. Hatta Kuran bazen öyle deyimler kullanırdı ki Abdullah b. Abbas gibi sahabe müfessirler bu deyimleri anlamak üzere cahiliye şiirlerini karıştırır ve Arap gramerinde bu deyimlerin ne anlatmak istediğini anlamaya çalışırlardı.

Deyimlere örnek olarak; Bakara 93’te sevginin taşkınlığını ifade eden sevgi içirilmek ifadeleri kullanılmıştır: “İnkârlariyle kalplerine buzağı sevgisi içirildi”. Normalde sevgi içilen bir şey değildir ama burada o günün Arabistan’ındaki bir deyim kullanılmıştır.

Bakara 223: “Kadınlarınız sizin tarlanızdır, tarlanıza istediğiniz gibi gelin.” Bu ayeti de düz manası ile anlamaya çalışırsanız kadınlar neden tarla olsun ki dersiniz. Fakat tarla lafzı Arap dilinde bereketin, doğurganlığın, analığın simgesi ve deyimidir. Tıpkı Cengiz Aytmatov’un “Toprak Ana” romanındaki gibi ananın toprakla toprağın ana ile bir deyim olarak buluşması gibi.

İlgili Makaleler

255# İki kadının şahitliği bir erkeğinkine mi eşittir ? 29 Temmuz 2020

Bakara 166: “Aralarındaki ipler (bağlantılar) de parçalanıp kopmuştur” Burada insanların arasında ip olduğunu değil bağlantı olduğunu anlamamız gerekiyor. Türkçe ’de de benzer deyimler vardır.

İsra 29: “Elini bağlayıp boynuna asma.” İfadesi deyim olarak cimri olma demektir. Yoksa elini boynuna götürme demek değildir.

Yine Allah’ın arşı bir deyimdir. Arş çatı veya taht manasına gelmektedir. Allah’ın arşa istiva etmesi ise kelime anlamıyla tahtına oturması veya tahtı hakimiyeti altına alması demektir, fakat Allah burada bir deyim kullanmıştır. Tahtına oturmak demek yönetimin en üstünde bulunmak ve bütün emirlerin kendinden çıkması demektir. Allah evrenin bir arşı olduğunu söylüyor. Bu ise evrenin bir yönetim merkezi, her işinin düzenlendiği bir merkez olduğu anlamına geliyor. Allah’ın, evrenin hükümranlığını kimseye bırakmadığını ve kendi uyguladığını en iyi bu deyimle anlatabilirdiniz. Örneğin bir hücremizin yönetim odası onun çekirdeğidir ve hücrede olacak bütün işler burada belirlenir ve her şey buradan kontrol edilir. Eğer hücre çekirdeğini o günün insanına açıklamak isterseniz buraya arş demeniz gerekirdi. Burada DNA’nın görevi hücrenin arşına oturup hücrenin her işini idare etmektir. (Ek olarak: DNA Allah’ın biyolojik yazısıdır, gerçekte işi yapan yazı değil yazıyı yazan Allah’tır).

Yine Allah’ın eli ifadesi de bir deyimdir, bunu Yaratılış teorisi yazımda açıkladığım için burada tekrar açıklamayacağım.

Başka bir deyim (veya temsil):

İsra 13: “Biz, her insanın kuşunu kendi boynuna doladık, kıyamet gününde onun için açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız.”

Eğer Kuran'da geçen Arap deyimlerinin ne mana ifade ettiğini bilmezsek bu gibi deyim içeren ayetlerin neden söylendiğini ve ne anlatmak istediklerini anlayamayız. Böylece ayetleri, deyim olarak ifade etmek istediği mecazi manadan koparıp kelimenin düz manasıyla alır ve hataya düşeriz. Örneğin yukarıdaki ayet Arapların bir adetine binaen inmiştir. Şöyle ki Araplar bir işin kendilerine uğur mu yoksa uğursuzluk mu getireceğini kontrol etmek için havaya kuş uçururlardı ve kuşun gittiği yöne göre işlerine karar verirlerdi. Allah ta bu hareketlerinin bir mana ifade etmediğini işin sonucunun ancak kendi çalışma ve gayretlerine bağlı olduğunu, kuşun gittiği yön değil senin gittiğin yönün önemli olduğunu bu enfes ifade ile açıklıyor ve diyor ki; Senin tercihlerin talihini belirler, nereye gidersen kuşun da (talihin veya talihsizliğin de) oraya gider. Düzgün çalışırsan işlerinde düzgün gider gibi anlamları verir.

Kuran bu tür deyimlerle doludur. Bu deyimleri Arap dilinin inceliklerini bilen kitaplardan öğrenebiliriz, ayetlerin sebeb-i nüzulünü anlatan hadis ve tefsir kitaplarından da öğrenebiliriz. Fakat, biz o günün deyimlerini ve sözlerini bilmeden de Kuran'ı çıplak kelime manalarıyla iyi anlarız dersek hata yapmış oluruz. Selefiler dahi içlerinde Arap dilbilimini iyi bilenler olduğu halde deyim ile düz mana ayrımını yapamamışlar. Kuran'daki deyimlere de düz mana gözü ile bakmışlar ve hata etmişlerdir. Örneğin Allah'ın bir eli vardır ve Allah arşa oturmuş demişlerdir. Oysa bunlar birer deyimdir.

Fakat burada şöyle bir mahsur var ki; İleride ortaya çıkacak ***müteşabih bilimsel ayetler hariç*** bu deyimlere ilk dönem müslümanlarının anlamadığı yeni manalar vererek ayetleri bir yerlere çekmek doğru da değildir. O yüzden yeni gelişen bilimlerle anlaşılabilen ayetler hariç deyimleri anlama konusunda işin uzmanı olan ilk dönem müfessirlerinin anlayışı bizlerin anlayışından daha üstündür.

Diğer bir nokta da Kuran'da Arap diline yerleşmiş deyimler dışında mecaz bulunmaz. Bazı kişiler hoşlanmadıkları ayetleri mecazlaştırma eğilimindeler. Örneğin cennet, cehennem mecazdır diyenler, melekler mecazdır diyenler vs. gerçeklerden sapmış kişilerdir. Fatır-1 ayeti, meleklerin ikişer, üçer, dörder kanatlara sahip olduğunu söylerken ve bu, Araplar arasında bir deyim değilken, «orada mecaz var, kanat kast edilmiyor hız kast ediliyor» diyenler sapmışlardır.

Kuran Arapların bildiği deyimler dışında mecaz vermez. Fakat eğer deyimlerden ayrı olarak temsil verecekse bunun da temsil olduğunu belirtir. Örneğin bir sineği veya örümceğin evini temsil getirir. Bu temsiller deyim değildir ama temsil olduğu açıkça söylenir. Yani Kuran'da ya düz manalarla söylenen sözler vardır, ya deyim vardır ya da açıkça temsil olduğu söylenen temsiller vardır. Bunlar dışında mecaz aranmaz. (Bu yazımı sosyal medyada paylaştıktan sonra yorum kısmında tartışanlardan bazıları hâla apaçık söylenmiş ve deyim olmayan ayetlere yeni manalar arama ve anlam biçme gayretleri içinde olduklarını gördüğümde bir an için ciddi ümit kaybı yaşadım. Acaba anlattıklarım mı anlaşılmıyor, yoksa insanların kafasında zaten kendi istedikleri bir doğru var da insanlar gerçeği bulmak istemiyorlar mı?)

Bu noktada akla gelebilir ki o günün deyimleriyle anlatılan bir kitap bizim için uygun mudur? Evet uygundur, eğer ilk sahabelerin anladıklarını anlatan müfessirlerin sözlerine kulak verirseniz Allah'ın kitabını anlamakta hiç zorluk çekmezsiniz. Zaten dünyevi işleriniz için türlü gayretler gösterip yoğun mesailer harcıyorsunuz, rabbinizin kitabını anlamak içinde bu şekilde açıklamalı mealleri okursanız, dininizi öğrenmeğe çalışırsanız sorun kalmayacaktır. Dünya'daki başarılar ve ilimler birden gelmediği gibi Allah'ın dinini de birden ve gayretsiz anlamayı beklemeyin. Müfessirlerin eserlerini de okuyup ilk Müslümanların anlayışlarını öğrenmeğe çalışabilirsiniz. Fakat müfessirler de insandır, sahabelerin anlayışlarını değil de kendi anlayışlarını yansıttıkları noktada her görüşlerini mutlak doğru olarak kabul etmek zorunda değilsiniz. Onlar da yanılabilir. Kuran'ı açıklamasıyla birlikte okuyup vicdanının rehberliğinde dinini anlaman ve yaşaman en doğru metottur. İkinci olarak diller sürekli evrim geçiren değişen yapılardadır. Geçen yüzyıla ait Türkçe kitapları bile şu anda anlayamazken, Kuran'ın meal ve tefsirleri her dile yayılmış ve hâla kolaylıkla ilk günkü sahabelerin anladıkları Kuran anlayışına ulaşabiliyoruz. Mealler, tefsirler ortada hiçbir sorun bırakmıyor.

Kısaca; Kur'an'daki kalıplaşmış ifadelerin ve deyimlerin anlaşılıp tercüme edilmesi için sadece Arapça bilmek yeterli değildir. Dilin tarihsel değişimini de göz önünde bulundurarak, Kur'an'ın nazil olduğu dönemde deyimlerin kullanımı üzerinde incelemelerde bulunmak ve bunları tercüme edilecek dile anlamı koruyarak en uygun şekilde ifade edilmesini sağlamak lazımdır. Bu meallerde kelimenin düz meali verilip, dipnot olarak ta bunun bir deyim olduğu ve hangi manaya geldiği verilmelidir. Kuran'da yüz üzerinde deyim vardır. Bunları kısa bir yazıya sıkıştıramayacağımız için birkaç örnek verdik. Bu deyimleri düz manası ile anlamaya çalışırsanız iki uçtan birine kayarsınız, ya radikal bir selefi olursunuz ya da radikal bir ateist olursunuz. Her ikisi de sapmadır.

Toplum arasında mecaz kelimesi çok geniş anlamlı. Örneğin deyimlerin de mecaz anlamı olduğu biliniyor. Bunun yanında deyim olmayıp insanların o an için verdiği bir örneğin de mecaz olduğunu düşünüyorlar.

Kuran'da bu anlamda halk arasında kullanılan deyimler var ve bunlar mecaz anlam içerirler evet. Bunun yanında Kuran bazen temsiller verir. Örneğin münafıkların durumunu denizin altındaki kişiye benzetir, karanlıktadırlar ve neredeyse ellerini dahi göremezler. Bu da mecazi bir ifadedir. Fakat sadece bu iki şekilde bir mecaz vardır. Yani Kuran'ın **temsil olduğunu söylemediği yerlerde** ve **o günkü Araplar arasında bilinen deyimleri** kullanmadığı yerlerde mecaz aramak tehlikelidir. Anlayamadığımız her şeyi mecaz demek Kuran'ı haşa gerçekleri söylemeyen bir kitap yapar ki Kuran böyle bir kitap değildir.

Örneğin amellerinizi kaydeden melekler ayetini yorumlarken o melekler mecazdır, aslında öyle bir şey yok demek saçmalıktır. Hakeza ölenin canını alan melekler, cinler, Cennet, Cehennem gibi gaybi konuları aşırıya gidip mecaz şeklinde yorumlamak büyük hatadır. Tekrar edelim, Kuran'da sadece iki türlü mecaz vardır, birincisi o devrideki insanların bildiği **deyimlerde** kullanılan mecazi ifadeler. İkincisi ise açık açık **benzetme yapıyorum** deyip bir şeyin durumuna bir temsil getirilerek anlatılan **benzetme** ayetleri. Örneğin bildikleriyle amel etmeyenleri kitap yüklü eşeklere benzetme gibi.